

Nr 331.

Av herr **Johansson** i Stockholm **m. fl.**, *angående utbyggnad av den elektriska industriens kapacitet och brytande av privatmonopolen och priskartellerna, m. m.*

I motion nr 187 i andra kammaren av undertecknad m. fl. och i en lika lydande motion i första kammaren av herr Öhman föreslogo vi vid fjolårets riksdag förstatligande av AEG-koncernen och Elektriska aktiebolaget Siemens företag i Sverige. Vi citerade i motionen bl. a. de berörda arbetarnas framställning i denna riktning samt statsrådets och chefens för justitiedepartementet yttrande om att vissa av de förut tyskägda företagen voro av sådan art att det allmänna i en eller annan form borde övertaga desamma. Vi konstaterade att till och med Dagens Nyheter i ett kritiskt uttalande till arbetarnas begäran den 9 januari 1946 fastslagit, att ett statsövertagande av de egentliga konkurrenterna till våra stora företag i stark- och svagströmsbranschen skulle innebära ett skydd mot monopolbildning. Dagens Nyheter fortsatte:

»Konkurrensfrågan är onekligen ett känsligt kapitel, eftersom staten är den elektriska industriens största kund under överskådlig tid framåt, bland annat för anläggning av nya kraftverk, nya strömledningar och elektrifiering av nya bandelar. Härtill kommer att väsentliga delar av investeringsverksamheten inom både industri och jordbruk blir starkt beroende av just de elektriska verkstädernas leveransvillkor.»

Andra kammarens andra tillfälliga utskott, som inhämtade yttrande om förslaget från en rad remissinstanser, förklarade sig ha inhämtat, att Kungl. Maj:t redan låtit igångsätta vissa undersökningar vid vilka de i motionen avhandlade frågorna skulle ägnas uppmärksamhet. Utskottet ansåg därför att någon särskild hemställan till regeringen icke behövdes. I den propositionsplan som statsministern i år förelagt riksdagen märka vi bl. a. förslag om övertagandet av aktier i företag med tyska intressen, vilket ger oss anledning att hoppas på en positiv lösning beträffande dessa företag, vilka enligt vår mening icke böra komma i det svenska monopolföretagets och icke heller i något amerikanskt monopolföretags händer, utan drivas i samhällets egen regi.

Sedan dess har frågan om den elektriska industriens organisation och utbyggnad i Sverige och de existerande monopolföretagen på området kommit i ett nytt läge, speciellt efter diskussionen om handelsavtalet med Sovjetunionen. Detta nya läge anse vi motivera en avsevärd utvidgning av våra förslag av i fjol.

När regeringen i anslutning till sitt eget program intresserat sig för det

svenska näringslivets planering på längre sikt har frågan om den elektriska industrien stått i förgrunden. Regeringen har med avsevärda uppoffringar från det allmännas sida sökt organisera ökade exportmöjligheter för den svenska industrien, varvid den elektriska industriens kapacitetsproblem starkt kommit i förgrunden. Det har konstaterats att det efter ödeläggelsen av vissa industrier i Central-Europa blivit en mycket stor efterfrågan på dessa produkter, vilket möjliggör en avsevärd utbyggnad av den svenska elektriska industriens kapacitet.

När regeringen diskuterat denna fråga med representanterna från den svenska storindustrin på området och bland annat nämnt förslaget om förstatligandet av förut tyskägda industrier har det ledande monopolföretaget och hela den borgerliga pressen, som annars gärna och ofta tala om den fria konkurrensens företräden, utvecklat en våldsam hetskampanj mot blotta tanken på fri konkurrens av något slag till de existerande monopolföretagen. Det är vidare känt att det främsta monopolföretaget, ASEA, och den finansgrupp som dirigerar detta företag gjort avsevärda svårigheter, när regeringen sökt utbygga vår exportmarknad i öster. Att detta motstånd icke var betingat av att företaget redan nått gränsen av sina möjligheter visas bl. a. av att ASEA efter förhandlingarna om sovjetavtalet kunde förhandla om mycket stora leveranser till England och Polen.

Den föregående stora utredningen om monopol och kartellväsendet, 1936 års näringsssakkunnigas betänkande om organiserad samverkan inom svenskt näringsliv, visar hur långt monopoliseringen inom denna industri gått redan vid denna tidpunkt. Denna utredning som leddes av folkpartiets nuvarande ordförande, professor Bertil Ohlin, konstaterar tillvaron av tre storföretag med stor export samt dotterföretag i ett flertal länder, vilka uppnått monopolställning inom sitt tillverkningsområde.

ASEA var redan då ensamtillverkare beträffande viss starkströmsmaterial och var huvudintressent i bl. a. följande företag:

Surahammars bruks aktiebolag, Svenska turbins ab Ljungström, Finspång, AB Skandinaviska elektricitetsverk, Stockholm, AB Liljeholmens kabelfabrik, Stockholm, Luth och Roséns elektriska ab i Stockholm och AB Svenska fläktfabriken, Stockholm.

Telefon ab L. M. Ericsson, Stockholm, innehar samma dominerande ställning beträffande svagströmsmaterial, främst telefon- och telegrafapparater, elektriska mätare och tidkontrollapparater. Till Ericssonsguppen höra bl. a. Max Sieverts fabriks ab, Sundbyberg, Svenska radio ab, Stockholm, Svenska elektromekaniska industri ab, Hälsingborg, Svenska kassaregister ab, Stockholm, och Graham Brothers, Stockholm.

AB Elektrolux har samma dominerande ställning beträffande dammsugare, golvbonare och kylskåp.

Produktionen av bundna varor inom den elektriska industrien framgår av följande tabell i det anförda betänkandet:

	Total svensk			Andel av svensk avsaluprod. för hemmamarknaden	Tull i % av	
	avsalu- prod.	export	import		import- värde 1935	manufaktur- ringsvärde enl. 1928 års utredning
	i milj. kr. år 1935					
1. Ensamtillverkare.						
ASEA:						
Div. starkströmsmateriel	se nedan under 3					
Telefon ab L. M. Ericsson:						
Telefon- och telegrafapp.	16.6	5.0	0.3	-	ca 4	
Mätare	1.3	0.5	2.4	100	15	
AB Elektrolux:						
Dammugare	12.0	6.7	0.7	80—90	10	
Golybonare	0.8	1.2	—	100	10	
Kylskåp	+ 6.0	2.9	0.4	.	10	
AB Iföverken:						
Säkerhetsproppar	1.1	0.3	1.3	.	16	
Summa	37.8	16.6				
	21.2					
2. Försäljningskarteller.						
Ingen	—	—	—	—	—	
3. Marknadsdelningsavtal.						
6 avtal	+ 37.0	.	-	.	-	
Glödlampor	8.3	1.1	1.5	6	17	31: 43 (37)
Summa	45.3	1.1				
	44.2					
4. Prisöverenskommelser.						
Radioapparater	20.5	1.1	13.5	60	20	
Elektriska spisar	10	.	
Summa	20.5	1.1				
	19.4					
Summa kartellbundet	65.8	2.2				
2—4	63.6					
Summa bundet	103.6	18.8				
1—4	84.8					
Hela gruppen	158.9	41.7	50.3			
	117.2					

De nya övervakningsorgan beträffande monopolbildningar och karteller, som tillsatts enligt beslut av 1946 års riksdag, torde i stället komma att ta upp frågan. I ett uttalande av direktör H. Bouvin i Ny Dag den 28 december 1946 ger denne följande koncentrerande sammanfattning av den landsomfattande priskartellen och marknadsuppdelningen inom den elektriska industrien.

»Mellan samtliga tillverkare av elektriska maskiner finns avtal rörande uppdelningen av marknaden (såväl den svenska som den utländska). ASEA har avtal med Morén i Partille, Elektromekano i Hälsingborg, Transformatorverkstäderna i Linköping, Elektrolux, Härnösands mekaniska verkstad, de f. d. tyska firmorna AEG, Siemens m. fl.

Dessa företag ha ett gemensamt hemligt försäljningskontor i Stockholm, dit alla inkommande order och förfrågningar insändas eller anmälas. Det konfidentiella stockholmskontoret delar sedan upp beställningarna mellan de olika firmorna, anger leveransfirmor och priser, och den firma som 'skall ha' beställningen lämnar så kunden det lägsta priset och den kortaste leveranstiden.

ASEA har för övrigt sedan lång tid tillbaka, i egenskap av den starkaste faktorn i kartellen, bestämt de ovan nämnda företagens priser. Samtliga dessas priser på elektriska maskiner grunda sig på direktiv från ASEA.

Också på det tekniska området förekommer ett utmärkt samarbete. På de största kraftverksmaskinerna och en del annan apparatur har ASEA emellertid monopol och bestämmer ensam de svenska (och nordiska) priserna på dessa.»

Det kan således inte råda något tvivel om att ASEA-gruppen och de bägge andra stora grupperna inom den elektriska industrien höra till de företag som i arbetarrörelsens efterkrigsprogram ifrågasättas för förståtligande eller effektiv statskontroll, nämligen företag där misshushållning *eller monopolism* råder. ASEA-gruppen och de två andra nämnda grupperna höra till de mest typiska monopolföretagen i landet. ASEA har ända sedan 1890-talet dominerats av Wallenbergsgruppen inom storfinsans, vilket bl. a. framgår av Stockholms enskilda banks egen 50-årsskrift 1933. Ledningen i ASEA innehas av några av den svenska storfinsans främsta spetsar bl. a. bankdirektör Marcus Wallenberg och ytterligare en medlem av Enskilda bankens styrelse. De sju styrelsemedlemmarna i ASEA inneha inte mindre än 118 styrelsemandat i svenska bank- och industribolag och ha vitt utgrenade förbindelser med utländska monopolföretag. ASEA-bolagets reklam om de 16 000 aktieägarna är rena spegelfäkteriet, då den faktiska ledningen av företaget ligger i dessa storkapitalisters händer.

När dessa mäktiga grupper inom storfinsans utnyttjade den tidningspress som de äga och dirigera och hela den borgerliga pressen i övrigt för att omintetgöra ett handelsavtal som den svenska regeringen och folkmajoriteten funnit vara betydelsefullt för den svenska industriens och handels utveckling på längre sikt, yttrade en medlem av regeringspartiet, herr Andersson i Malmö i andrakammardebatten den 30 november 1946 bl. a.

»Om samhällets intressen fordra en utvidgning av en viss industri och denna industri av monopolistiska eller andra intressen inte vill vara med därom, skall då ingenting kunna göras? Skall hela samhället, hela landet, fullständigt ligga i händerna på denna industri? Är det inte samhällets skyldighet att pröva andra utvägar, bl. a. samhällelig företagsamhet i en eller annan form? Det finns en bransch som i närvarande ögonblick och för den närmaste framtiden i det avseendet kunde vara aktuell. Jag syftar på den elektriska branschen. Vi ha ett stort företag i denna bransch här i

landet, ett monopolföretag. Jag tror att vi av vad som framgått av lämnade redogörelser kunna konstatera, att det är nödvändigt att denna industri blir utvidgad, vare sig vi få ett rysslandsavtal eller ej, och att en utvidgad industri på detta område har stora utvecklingsmöjligheter, att den har framtiden för sig.»

Tanken på nya statliga företag i branschen, vilka konkurrera med de privata monopolföretagen, har även väckts i motioner av herr Hesselbom m. fl. vid årets riksdag. De föreslå utredning om skapande av statlig elektrisk storindustri och säga bl. a. i motiveringen:

»Det bestående storföretaget har för närvarande ringa möjligheter att tillgodose den fortsatta utbyggnaden av vattenkraft och dessutom sörja för en önskvärd export. Som mycket stor avnämare av elektrisk utrustning har staten direkt ekonomiskt intresse av att just den elektriska industrien har tillräckligt stor kapacitet och arbetar fullt effektivt liksom av att priserna genom konkurrens hållas så låga som möjligt. Den mycket stora efterfrågan på hemmamarknaden hindrar att den för vårt land så viktiga exporten utvidgas.

Det synes därför angeläget att den elektriska industrien med det snaraste utbygges. Då det synes ogörligt för ett enskilt företag att inom rimlig tid bli så stort att det på allvar kan ta upp konkurrensen med det härskande storföretaget, torde enda möjligheten vara att staten här tar ett initiativ.»

Motionärerna anföra således samma synpunkter som undertecknad m. fl. i fjolårsmotionen om förstatligande och utbyggnad av de förut tyskägda företagen AEG och Siemens. Vi anse dock av tidigare anförda skäl att tiden redan är mogen att gå ett steg längre. Den bästa vägen vid utbyggnaden av Sveriges elektriska industri på lång sikt till den kapacitet som motsvarar **det nya läget** torde vara att det allmänna bryter ner de existerande monopolföretagen och övertager, driver och utbygger även dessa företag. Detta möjliggör en bättre planering av produktionen i de gamla och nya anläggningarna, en mera friktionsfri anpassning till de handelsavtal, som statsmakterna finna önskvärda, och gör slut på allmänhetens uppskörtning genom marknadsuppdelning och monopolpriser. Vi förutsätta att företagen skola drivas affärsmässigt i statens regi, varigenom vinsten på tillverkningen helt kommer det allmänna till godo.

Med denna motivering föreslå vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag om utbyggnad av den elektriska industriens kapacitet och brytande av privatmonopolen och priskartellerna, varvid även förstatligande av ASEA med dotterföretag, eventuellt också de båda andra stora monopolgrupperna i branschen, överväges.

Stockholm i januari 1947.

Gustav Johansson.

H. Hagberg.

Erik Karlsson.